ЗАКОН ПРО ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ: КЛЮЧОВІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ[1]

КУЛІШ Анатолій Миколайович - доктор юридичних наук, професор, директор ННІ права Сумського державного університету
https://orcid.org/0000-0001-9775-2900
ГОЛОХА Аріна Романівна - студентка 4-го року навчання Сумського державного університету
https://orcid.org/0009-0003-1313-2459
УДК 343
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.1.35

Сучасний світ перебуває на порозі глобальної цифрової трансформації, де віртуальні активи стають не просто черговим технологічним трендом, а повноцінним інструментом економічної діяльності, який принципово змінює уявлення про фінансові системи та механізми обміну цінностями. Україна, як держава, що прагне до інтеграції у світовий економічний простір, опинилася перед необхідністю формування комплексного законодавчого підходу до регулювання цифрових активів, що вимагає глибокого наукового осмислення та виваженої стратегії.

Дослідження правової природи віртуальних активів демонструє складну багатогранну систему, яка включає технологічні, економічні, юридичні та соціальні компоненти. Blockchain-технології, криптовалюти, токени та інші цифрові інструменти становлять принципово новий клас активів, які не вкладаються в традиційні правові та економічні парадигми. Це вимагає не просто адаптації існуючих норм, але й розробки принципово нового підходу до розуміння природи та механізмів обігу віртуальних активів.

Міжнародний досвід регулювання цифрових активів показує, що кожна держава обирає власну стратегію, яка відповідає її економічним інтересам, рівню технологічного розвитку та геополітичним амбіціям. Країни по-різному визначають правовий статус криптовалют – від повної заборони до максимально лояльного регулювання. Україна перебуває на етапі активного пошуку оптимальної моделі, що передбачає вивчення кращих світових практик та врахування національної специфіки.

Ключовими викликами для вітчизняного законодавця є не лише технічне врегулювання питань обігу віртуальних активів, а й забезпечення балансу між державними інтересами, захистом прав інвесторів та створенням сприятливого середовища для технологічних інновацій. Необхідно розробити таку законодавчу базу, яка б мінімізувала ризики шахрайства, унеможливлювала використання криптовалют для незаконних операцій, але водночас не створювала надмірних бюрократичних бар'єрів для розвитку цифрової економіки.

Наукове дослідження правових проблем регулювання віртуальних активів має на меті не лише проаналізувати існуючі виклики, а й запропонувати конкретні механізми їх вирішення. Йдеться про формування такої нормативної бази, яка б відповідала найсучаснішим світовим стандартам, враховувала технологічні особливості blockchain-технологій та була спроможна адаптуватися до постійних змін у цифровому середовищі. Тільки комплексний, системний підхід дозволить Україні не просто встигнути за глобальними технологічними трендами, але й посісти гідне місце у світовій цифровій економіці.

Ключові слова: віртуальні активи, криптовалюта, правове регулювання, цифрові фінанси, блокчейн, ліцензування, фінансовий моніторинг.

[1] Робота виконана в рамках проєктів: «Інституційна консолідація через правову синергію: забезпечення національної безпеки в кризових умовах» № 0125U001542, «Інтеграційна парадигма цифрової трансформації в системі протидії фінансовій злочинності: синергетичний підхід до превенції та боротьби» № 0125U000602.

Постановка проблеми

Віртуальні активи, зокрема криптовалюти, все більше інтегруються в світову фінансову систему, однак правове регулювання цієї сфери залишається неоднозначним. В Україні ухвалений Закон «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX, проте його впровадження гальмується через необхідність змін до Податкового кодексу, тому він залишається не чинним. Відсутність чітких податкових норм, регуляторних механізмів та інституційної підтримки створює ризики для розвитку галузі.

Мета статті

Проаналізувати ключові положення Закону «Про віртуальні активи», визначити основні проблеми його реалізації, а також запропонувати шляхи вдосконалення правового регулювання віртуальних активів в Україні. Особлива увага приділяється міжнародному досвіду та можливим сценаріям адаптації українського законодавства до європейських стандартів.

Стан опрацювання проблематики

Питання правового регулювання віртуальних активів широко досліджується як вітчизняними, так і міжнародними експертами. В Європейському Союзі діє регулювання MiCA, яке встановлює єдині правила для криптовалютного ринку. В Україні ситуація залишається невизначеною через законодавчі бар'єри та економічні виклики, пов'язані з військовими діями. Дослідження у цій сфері фокусуються на необхідності створення прозорих механізмів регулювання, які сприятимуть розвитку криптоіндустрії.

Виклад основного матеріалу

В умовах глобальної цифровізації та зростаючої популярності технологій блокчейн питання правового регулювання віртуальних активів стає дедалі актуальнішим. Віртуальні активи охоплюють широкий спектр цифрових ресурсів, включаючи криптовалюти, токени та інші цифрові активи, які мають фінансову цінність. Вони використовуються як засіб платежу, інструмент інвестування та навіть як елемент децентралізованих фінансових систем.

В Україні Закон «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX був ухвалений Верховною Радою, однак наразі не набрав чинності через необхідність внесення відповідних змін до Податкового кодексу [1]. Це створює ситуацію правової невизначеності, яка ускладнює розвиток ринку віртуальних активів у країні. Важливим є аналіз основних положень цього закону, а також проблем його імплементації в реаліях української правової системи.

Закон визначає правовий статус віртуальних активів, їх класифікацію, а також основні принципи державного регулювання у цій сфері. Відповідно до документа:

- віртуальні активи визнаються особливим видом нематеріальних благ, які мають фінансову вартість та можуть бути об'єктом цивільних прав;
- встановлюється класифікація віртуальних активів на два основні види: забезпечені (наприклад, security-токени, які мають реальну прив'язку до активів) та незабезпечені (наприклад, криптовалюти, які не мають матеріального забезпечення);
- вводиться система державного регулювання обігу віртуальних активів. Основним регулятором визначається Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), яка відповідатиме за контроль та нагляд у цій сфері;
- встановлюються вимоги до постачальників послуг, пов'язаних з віртуальними активами (VASP), зокрема до бірж, обмінників та зберігачів цифрових активів. Вони повинні будуть отримати відповідні ліцензії;
- законом передбачено механізми запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, що відповідають міжнародним стандартам FATF [2].

Варто акцентувати увагу, на міжнародних стандартах FATF (Financial Action Task Force), які відіграють ключову роль у регулюванні обігу віртуальних активів та боротьбі з їх незаконним використанням. У 2019 році FATF оновила свої рекомендації, включивши до них положення щодо віртуальних активів та постачальників по-

слуг, пов'язаних із віртуальними активами (VASP). Основна мета цих стандартів — запобігання використанню криптовалют та інших цифрових активів для відмивання грошей, фінансування тероризму та ухилення від фінансового контролю.

Однією з ключових вимог FATF є «правило подорожі» (Travel Rule), яке зобов'язує постачальників послуг (біржі, криптогаманці тощо) передавати інформацію про відправника та одержувача транзакцій з віртуальними активами. Це наближає регулювання криптовалют до традиційного банківського сектору. Країни-учасниці FATF повинні впроваджувати ці стандарти у своє національне законодавство, що сприяє підвищенню прозорості ринку віртуальних активів і запобіганню фінансовим злочинам [3].

Одним із можливих шляхів вирішення проблем, пов'язаних із цим Законом, є адаптація положень міжнародного законодавства, зокрема Регламенту (ЄС) 2023/1114, відомого як Markets in Crypto-Assets (MiCA). Даний нормативний акт вводить визначення «криптоактив» та поділяє криптоактиви на токени електронних грошей, токени, прив'язані до активів, та інші криптоактиви, які не підпадають під категорії EMTs і ARTs. Також MiCA встановлює правила розкриття конфіденційної інформації, забороняє зловживання інсайдерською інформацією, регулює питання маніпуляцій на ринку криптоактивів та визначає стандарти для постачальників послуг у цій сфері [4].

На відміну від MiCA, Закон України «Про віртуальні активи» не передбачає регулювання таких аспектів, як токени, прив'язані до активів або валют, послуги зі зберігання та адміністрування віртуальних активів від імені третіх осіб, функціонування торгових платформ для віртуальних активів, обмін віртуальних активів на фіатні гроші або інші цифрові активи, виконання торгових операцій за дорученням клієнтів, розміщення цифрових активів, надання консультацій щодо криптоактивів, управління портфелем віртуальних активів тощо.

Національний інститут стратегічних досліджень, аналізуючи Закон України «Про віртуальні активи» у контексті інтеграції країни до Європейського Союзу, виокремив низку критичних питань, які необхідно врегулювати для ефективного функціонування ринку віртуальних активів. Основним викликом залишається класифікація та аналіз криптоактивів відповідно до міжнародних та європейських стандартів з урахуванням їх ключових характеристик та економічної мети.

Для ефективного регулювання віртуальних активів в Україні необхідно провести детальну оцінку їх різновидів та ризиків, зокрема визначити, які сегменти ринку залишаються поза межами чинного законодавства. У світовій практиці основними категоріями віртуальних активів є активи, що виконують функції цінних паперів, платіжні інструменти та утилітарні токени, які забезпечують доступ до певних послуг або програмного забезпечення. Врахування цієї класифікації сприятиме гармонізації українського законодавства з європейськими нормами та створенню прозорих умов для розвитку криптоіндустрії [5].

Україна, прагнучи інтеграції до європейського економічного простору, ймовірно, орієнтуватиметься на стандарти MiCA. Водночас воєнний стан і санкційний тиск на росію додають унікальності українському контексту, адже віртуальні активи можуть використовуватися як для гуманітарної допомоги, так і для обходу санкцій.

Попри значний крок вперед у правовому регулюванні, на практиці реалізація Закону про ВА стикається з низкою суттєвих перешкод. Основні проблеми включають:

1. Відсутність чинності Закону. Незважаючи на ухвалення, Закон не набрав чинності, оскільки не прийняті відповідні зміни до Податкового кодексу України. Це створює правовий вакуум, у якому учасники ринку не можуть повноцінно діяти в межах правового поля.

2. Невизначеність щодо оподаткування. Однією з ключових проблем є відсутність чітких податкових норм щодо обігу віртуальних активів. Незрозуміло, які податкові ставки будуть застосовуватися до операцій із криптовалютами, що створює

ризики як для підприємців, так і для звичайних користувачів.

3. Відсутність необхідної інфраструктури. Регуляторна інфраструктура для роботи з віртуальними активами в Україні ще не сформована. Це стосується як ліцензійної діяльності бірж, так і механізмів контролю за дотриманням законодавства.

4. Правові ризики. Відсутність судової практики щодо вирішення спорів у сфері віртуальних активів може призвести до значної правової невизначеності. Наразі немає роз'яснень щодо правового захисту користувачів та інвесторів у разі втрати активів через шахрайські дії чи технічні збої.

5. Глобальні виклики та міжнародний контекст. Війна в Україні, санкції та фінансова криза впливають на здатність країни швидко впроваджувати новітні технології, зокрема щодо віртуальних активів. До того ж, міжнародне регулювання постійно змінюється, і Україна має адаптувати свої закони до європейських стандартів, таких як MiCA (Markets in Crypto-Assets Regulation).

Розвиток законодавства про віртуальні активи є критично важливим для України. Необхідний виважений, поступовий підхід, який забезпечить:

- правову визначеність;
- захист економічних інтересів держави;
- стимулювання інновацій;
- інтеграцію у глобальний цифровий простір.

Успішна реалізація законодавчого регулювання віртуальних активів дозволить Україні посісти гідне місце в світовій цифровій економіці.

Висновки

Хоча набрання чинності Закону «Про віртуальні активи» є важливим кроком у розвитку цифрової економіки України, його практичне застосування залишається проблематичним через низку факторів. Відсутність чинності Закону, регуляторна невизначеність, податкові ризики та брак правозастосовчої практики створюють значні перешкоди для легального функціонування ринку віртуальних активів.

З метою створення ефективної нормативно-правової бази необхідно ухвалити відповідні зміни до законодавства, забезпечити дієві механізми контролю та стимулювати розвиток інновацій у фінансовій сфері. Гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами сприятиме залученню інвестицій та створенню сприятливих умов для розвитку криптоіндустрії в Україні.

Для забезпечення ефективності Закону «Про віртуальні активи» вважаємо за необхідне:

- встановити гнучкий перехідний період із чіткими інструкціями для бізнесу;
- розробити спрощену систему оподаткування для малих інвесторів;
- інвестувати в підготовку кадрів і технічне оснащення регуляторів;
- налагодити співпрацю з міжнародними організаціями (FATF, IMF, Europol) для обміну досвідом і технологіями;
- забезпечити інформаційну кампанію для підвищення обізнаності громадян про нові правила.

Література

1. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text

2. Рекомендації FATF міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення. С. 266. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/5%20round%20FATF.pdf

3. What Is the FATF Travel Rule? *Sanctions Lists & PEP Screening for AML Compliance*. URL: https://www.sanctions.io/blog/faft-travel-rule-guide#:~:text=The%20FATF%20Travel%20Rule%20presents,robust%20and%20secure%20technological%20solutions.

4. Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA). *ESMA*. URL: http://esma.europa.eu/esmas-activities/digital-finance-and-innovation/markets-crypto-assets-regulation-mica.

5. Регулювання віртуальних активів в Україні: адаптація до глобальних стандартів та внутрішні виклики. *Юридичний факультет ЧНУ ім. Юрія Федьковича*. URL: https://law.chnu.edu.ua/rehuliuvannia-virtualnykh-aktyviv-v-ukraini/.

Kulish A., Holokha A.

THE LAW ON VIRTUAL ASSETS: KEY PROVISIONS AND APPLICATION ISSUES

The modern world is on the verge of a global digital transformation, where virtual assets are becoming not just another technological trend, but a full-fledged tool of economic activity that fundamentally changes the perception of financial systems and value exchange mechanisms. Ukraine, as a country seeking integration into the global economic space, is faced with the need to develop a comprehensive legislative approach to the regulation of digital assets, which requires deep scientific understanding and a balanced strategy.

The study of the legal nature of virtual assets demonstrates a complex multifaceted system that includes technological, economic, legal and social components. Blockchain technologies, cryptocurrencies, tokens and other digital instruments constitute a fundamentally new class of assets that do not fit into traditional legal and economic paradigms. This requires not only the adaptation of existing regulations, but also the development of a fundamentally new approach to understanding the nature and mechanisms of virtual assets.

International experience in regulating digital assets shows that each country chooses its own strategy that meets its economic interests, level of technological development and geopolitical ambitions. Countries define the legal status of cryptocurrencies in different ways – from a complete ban to the most loyal regulation. Ukraine is in the process of actively searching for an optimal model, which involves studying the best global practices and taking into account national specifics.

The key challenges for the national legislator are not only the technical regulation of the circulation of virtual assets, but also the balance between public interests, protection of investors' rights and creation of a favourable environment for technological innovation. It is necessary to develop a legal framework that would minimise the risks of fraud, make it impossible to use cryptocurrencies for illegal transactions, but at the same time not create excessive bureaucratic barriers to the development of the digital economy.

The scientific study of the legal problems of regulating virtual assets aims not only to analyze the existing challenges, but also to propose specific mechanisms for their solution. It is about creating a regulatory framework that would meet the most advanced international standards, take into account the technological features of blockchain technologies and be able to adapt to constant changes in the digital environment. Only a comprehensive, systematic approach will allow Ukraine not only to keep up with global technological trends, but also to take its rightful place in the global digital economy.

Keywords: virtual assets, cryptocurrency, legal regulation, digital finance, blockchain, licensing, financial monitoring.